

BANI

poveste a omenirii

David McWilliams

Traducere din engleză de
Louis Ulrich

Cuprins

Cuvânt-înainte	13
Introducere	17
PARTEA ÎNTÂI Bani antici	
1. Începuturile banilor	31
2. Pe malurile râurilor Babilonului	41
3. De la contracte la monede	53
4. Bani și spiritul grec	65
5. Imperiul creditului	79
PARTEA A DOUA Bani medievali	
6. Amurgul economiei feudale	105
7. Magia sarazină	121
8. Întuneric în lumină	139
9. Tipograful lui Dumnezeu	163

PARTEA A TREIA | Bani revoluționari

10. Bani invizibili	187
11. Părintele economiei monetare	207
12. Episcopul banilor	223
13. Bani și republica americană	241

PARTEA A PATRA | Bani moderni

14. Empirism și economia evolutivă	261
15. Bani în proces	279
16. Cărarea cărămizilor galbene	299
17. Bani moderniști	315
18. În abis	331

PARTEA A CINCEA | Bani eliberați

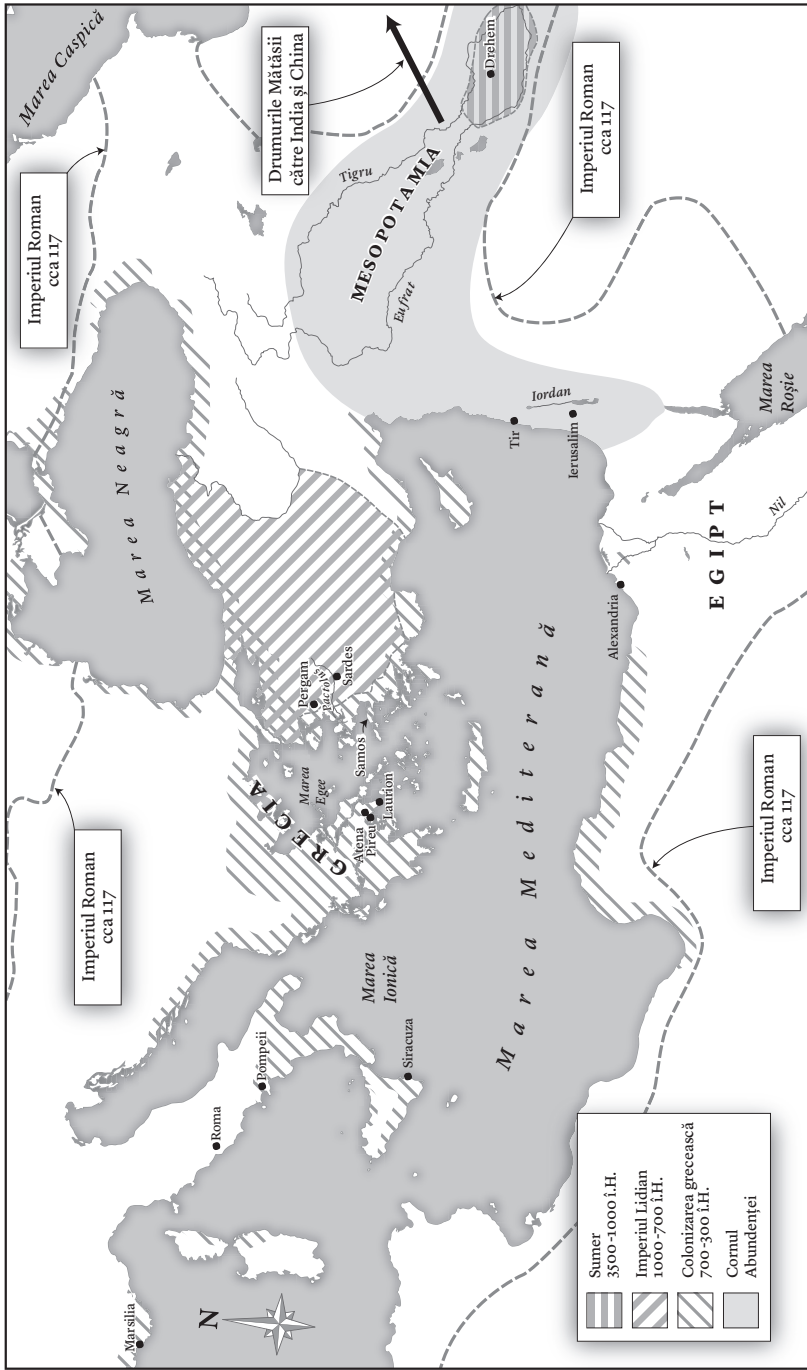
19. Cine controlează banii?	355
20. Psihologia banilor	377
21. Evoluția banilor	393

Mulțumiri	411
-----------------	-----

Note	415
------------	-----

Notă despre lecturi suplimentare	431
--	-----

Credite foto	437
--------------------	-----

Imperiul Roman
cca 117

Imperiul Roman
cca 117

Drumurile Mătășii
cătore India și China

Imperiul Roman
cca 117

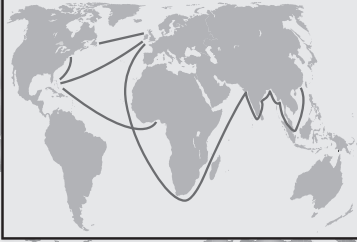
Imperiul Roman
cca 117

- Sumer
3500-1000 î.H.
- Imperiul Lician
1000-700 î.H.
- Colonizarea grecească
700-300 î.H.
- Cornul
Abundenței

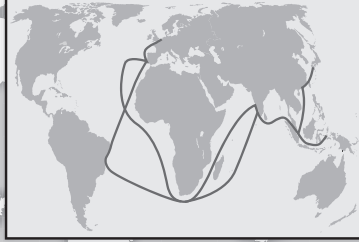
0 100 200 300 400 500 kilometri

BANI ANTICI, 3500 î.H.-100

**RUTELE COMERCIALE BRITANICE,
SECOLUL AL XVIII-LEA**

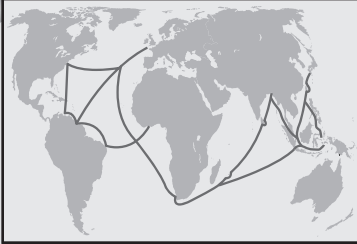
**RUTELE COMERCIALE PORTUGHEZE,
SECOLUL AL XVIII-LEA**

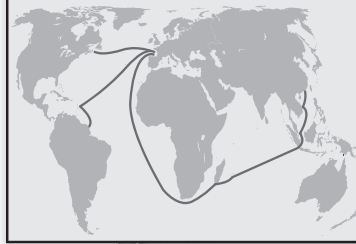
BANII MARITIMI, 1694-1804

**RUTELE COMERCIALE OLANDEZE,
SECOLUL AL XVIII-LEA**

**RUTELE COMERCIALE FRANCEZE,
SECOLUL AL XVIII-LEA**

• Sankt-Petersburg

• Moscova

• Suez

• Aden

• Bombay

• Goa

CEYLON

• Mombasa

• Zanzibar

MADAGASCAR

• Durban

• Calcutta

• Chinsurah

• Canton

• Amoy

• Macao

• Manila

BORNEO

JAVA

INDIILE DE EST OLANDEZE

Nagasaki

• FORMOSA

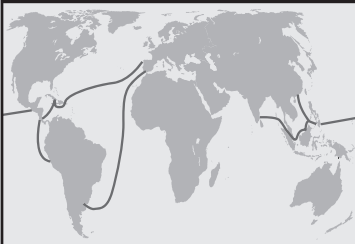
Oceanul Pacific

AUSTRALIA

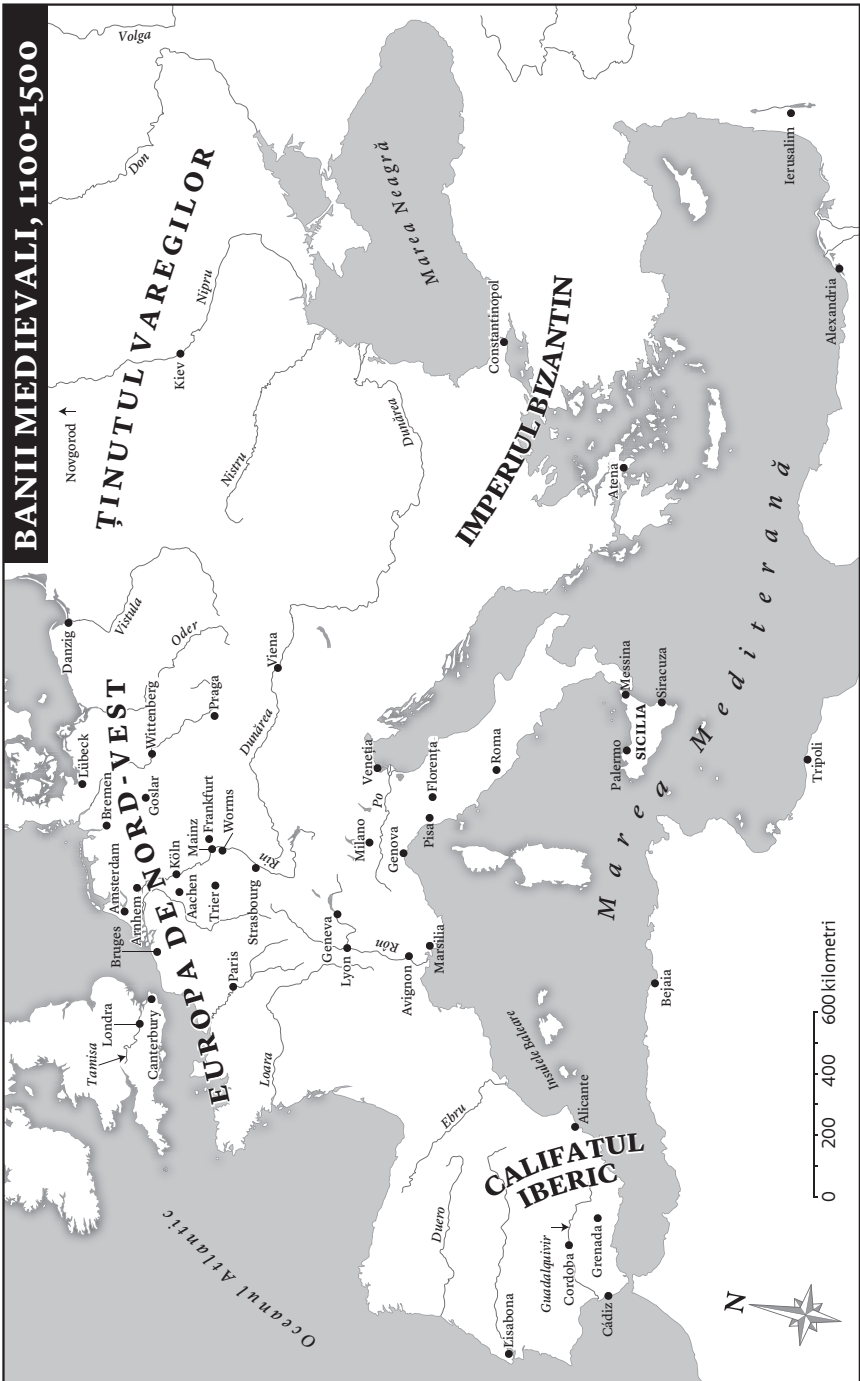
TARA LUI
VAN
DIEMEN

NOUA ZEELANDĂ

**RUTELE COMERCIALE SPANIOLE,
SECOLUL AL XVIII-LEA**

BANI MEDIEVALI, 1100-1500

Cuvânt-înainte

Unul dintre aspectele fascinante ale acestei cărți este maniera în care conectează banii cu evenimente istorice importante cu care poate nu ți-ai imaginat vreodată că ar avea vreo legătură. Chiar dacă știai că diverși împărați romani și-au finanțat stilul de viață depreciindu-și moneda, probabil că nu ți-ai dat nicio-dată seama cât de legată a fost prăbușirea Imperiului Roman de acea depreciere. Și cine știa că Charles Darwin a pierdut o avere, speculând cu acțiunile companiilor feroviare și că teoria evoluției lansată de el s-a născut, în parte, din interesul său pentru economie? David McWilliams a scris nu doar o istorie a inovațiilor în domeniul banilor și al finanțelor, ci a adus un nou argument convingător în favoarea importanței acelei istorii.

Esența argumentului său este următoarea: acolo unde banii – și inovația financiară – sunt prezenți, se produc tot felul de lucruri valoroase, care însă nu apar acolo unde banii – și inovația financiară – lipsesc. Comerțul exterior este un exemplu evident în acest sens, dar există multe altele mai puțin evidente. Istoria inovației financiare se corelează aproape perfect cu istoria artei, de pildă – cel puțin așa cum este înțeleasă în mod convențional istoria artei. Orice călător care a făcut un pelerinaj la sanctuarele civilizației occidentale – Grecia antică, Florența Renașterii, Olanda secolului al XVII-lea – a vizitat, fără să știe, și istoria inovației financiare. Fiecare mare boom artistic pare să fi fost declanșat de inventarea unei versiuni a swapului pe risc de credit*.

---

* Credit Default Swap (CDS) – instrument financiar folosit de un investitor cu scopul de a-și schimba sau compensa riscul de credit cu cel al altui investitor, prin transferul expunerii instrumentelor cu venit fix (credite, obligațiuni etc.) (n.t.).

Portretele pe care McWilliams li le creionează inovatorilor financiari sunt o altă sursă de încântare. Pare să existe o regulă fixă conform căreia bărbații – și se pare că au fost invariabil bărbați – care se lansează în inovații financiare sunt exact cei cu care speri ca fiica ta să nu iasă niciodată. Johannes Gutenberg, papa Pius al II-lea, John Law – narațiunea lui McWilliams este o cursă condusă de trișori care predau ștafeta ticăloșilor care mai apoi o pasează escrocilor. Echipa banilor are un talent unic de a câștiga încrederea altora pentru a face lucruri noi cu banii acestora.

Încrederea devine în mod natural o temă centrală în aceste pagini. Fiecare dintre diversele invenții în domeniul banilor și al finanțelor – monede, bilanțuri, contabilitate în partidă dublă, monede de rezervă, bani de hârtie, bănci centrale, ipoteci și așa mai departe – sunt expresia unui tip de încredere care pare să aibă capacitatea de a supraviețui, indiferent cât de rău este abuzată. În momentul în care olandezii au creat celebrul lor bulb de lealea, de exemplu, ei au inventat și obligațiunea perpetuă – un împrumut care nu este niciodată rambursat. „Îți poți imagina câtă încredere în bani trebuie să existe într-o societate pentru ca oamenii să finanțeze un împrumut despre care știi că nu va fi niciodată rambursat și totuși să considere că asta este o formă prudentă de economisire?”, întrebă McWilliams. E ca și cum toți am convenit tacit că încrederea financiară, chiar dacă va fi adesea trădată, este prea prețioasă pentru a fi abandonată.

Criptomonedele sunt, evident, cea mai recentă întorsătură a acestei povești. Născute din neîncredere în guverne și bănci, ele au ajuns să reproducă același tip de nevoie de încredere și s-o nesocotească în toate modurile obișnuite. McWilliams vede ceea ce se întâmplă acum în istoria banilor ca pe un

război pentru dreptul la încredere. „O bătălie majoră în anii următori se va da între banii privați emiși de entități private și banii publici emiși de organele statului în numele cetățeanului.” Indiferent ce ne-ar rezerva viitorul, McWilliams este demn de încredere pe acest subiect. Cineva trebuie să fie.

Michael Lewis, mai 2024

Introducere

Bani care cad din cer

Imaginează-ți că din cer cad bani. Ai strecura în buzunar o bancnotă de zece înainte de a spune cui? Sunt șanse mari ca majoritatea dintre noi mai degrabă să dosim câteva bancnote decât să informăm autoritățile.

Aceasta a fost reacția pe care a mizat Hitler când, la apogeul celui de-Al Doilea Război Mondial, a plănuit să arunce milioane de lire sterline peste toată Marea Britanie. Acesta știa ce se întâmpla când banii își pierdeau valoarea. Trăise pe pielea lui hiperinflația Republicii de la Weimar și era conștient că banii erau o armă fără egal. Banii puteau destabiliza o țară, o concepție pe care o împărtășea cu inamicul său ideologic Vladimir Lenin, care observa că metoda cea mai ușoară de a submina o societate era „să-i corupă moneda”.

Într-un interviu pentru *Daily Chronicle* din Londra, publicat pe 23 aprilie 1919, Lenin ar fi declarat că avea un plan de a anihila puterea banilor și de a distruge astfel ce mai rămăsese din vechiul stat rus după Revoluția din Octombrie 1917:

Sute de mii de bancnote în ruble sunt emise zilnic de trezoreria noastră... cu intenția deliberată de a distruge valoarea banilor... Cel mai simplu mod de a extermina însuși spiritul capitalismului este, așadar, să inundăm țara cu bancnote de o valoare nominală ridicată, fără niciun fel de garanții financiare. Deja bancnota de 100 de ruble aproape că nu mai are nicio valoare în Rusia. În curând, până și cel

mai simplu țăran își va da seama că nu-i decât o bucată de hârtie... și marea iluzie a valorii și puterii banilor, pe care se bazează statul capitalist, va fi fost distrusă.¹

Este posibil ca Hitler și Lenin să se fi situat pe poziții opuse din punct de vedere ideologic, dar amândoi și-au dat seama de puterea fenomenală a banilor: subminează banii și vei submina structura societății. Planul ca Luftwaffe să arunce milioane de bancnote peste Marea Britanie a fost ultrasecret, cunoscut doar de câțiva înalți demnitari naziști. Chiar dacă era posibil ca unii supuși cinstiți ai maiestății sale să se adreseze autorităților, Hitler pleca de la premisa că majoritatea britanicilor urmau să îndese câteva bancnote sub saltea. El avea să-i implice împotriva lor chiar pe oamenii pe care Napoleon îi calificase drept o „națiune de negustori” obsedați de bani. Punând în circulație acești bani contrafăcuți pe tot cuprinsul țării, inflația avea să distrugă sistemul, cu atât mai mult cu cât o mare parte dintre resursele economice ale Marii Britanii erau direcționate către efortul de război. Având în vedere că nu era comercializată decât o cantitate mică de bunuri de consum și de produse de primă necesitate, prețurile ar fi fost volatile. În aceste condiții de restricție, cascada de bani noi urma să ducă la explozia prețurilor, declanșând panică în rândul locuitorilor. Hitler spera că britanicii, până atunci liniștiți și obedienți, vor trăi un moment de spaimă, vor intra în panică și haosul care va urma le-ar da peste cap spiritul Blitz, compromițându-le efortul de război.

În iulie 1942, noua armă a lui Hitler a intrat în producție. Trebuia să fie cel mai mare fals pe care lumea îl văzuse vreodată. Comandanților lagărelor de concentrare le-a fost trimisă o telegramă prin care li se cereau tipografi, gravori, artiști,

coloriști, zețari, experți în hârtie și foști funcționari de bancă. De asemenea, operațiunea avea nevoie de spărgători de coduri și de matematicieni, pentru a descifra secvența de numerotare a lirelor sterline. Așa se face că o cohortă de bărbați traumatizați și scheletici dintre cei mai disperați, adunați din lagăre de pe tot cuprinsul celui de-al Treilea Reich, a ajuns clătînându-se la Sachsenhausen. Aceste 142 de suflete au fost însărcinate să spargă Banca Angliei.

Falsificatorii din lagărul de concentrare au tipărit bancnote false în valoare de 132 610 945 de lire sterline, echivalentul a aproximativ 7,5 miliarde de lire sterline în banii de astăzi.² Aruncarea acestor bancnote peste Marea Britanie necesita escadrițele de bombardiere germane de care Hitler dispunea în mai 1942, când a fost elaborat planul, dar, până în 1943, când bancnotele falsificate au fost gata, situația războiului se schimbase.³ Germania pierdea pe câmpul de luptă, resursele Luftwaffe erau folosite în Rusia și efortul de război nu se putea dispensa de avioanele necesare pentru a face față unei parașutări masive.

Spre deosebire de Hitler, care nu controla Banca Angliei, Lenin a reușit să activeze monetăria oficială rusă pentru a obține haosul pe care îl dorea. Ambii bărbați aveau scopuri similare: după cum spunea Lenin, voiau să spulbere „marea iluzie a valorii și a puterii banilor”. Ambii dictatori, doi observatori demonici ai psihologiei, au înțeles fragilitatea umană, dinamica mulțimilor și adâncurile în care oamenii pot coborî.

Banii pot fi mai puternici decât religia, ideologia sau chiar armatele. Dacă te atingi de bani, atingi mult mai mult decât sistemul de prețuri, inflația și economia – atingi mințile oamenilor. Povestea falsului lui Hitler evidențiază puterea banilor.

Unghiul mort al economiștilor

Discuția globală despre bani a fost deturnată de tribul meu. Ca niște mari preoți ai unei religii nou-apărute, noi, economiștii, ne-am asumat responsabilitatea de a le explica oamenilor misterele banilor. Cariera mea de economist monetar a început la Banca Centrală a Irlandei, însuși tabernacolul în care banii sunt creați ca prin magie din nimic. Așa cum un preot catolic transformă ostia în trupul lui Hristos la Sfânta Împărtășanie, la fel și bancherii centrali iau o hârtie fără valoare și o transformă în bani. În termeni de miracole, este unul impresionant. Cu toții credem în el și, prin urmare, trebuie să fie real. Dar chiar este așa? De fapt, vorbim despre un concept inventat, care are valoare doar atât timp cât noi, ceilalți (sau destui dintre noi), credem în el. Banii, ca și credința, sunt un produs al imaginației umane.

De la banca centrală am trecut la banca de investiții, unde acești bani creați prin magie sunt supraalimentați într-o altă formă, o promisiune incendiară, pe care o numim credit. Băncile centrale și băncile comerciale conduc lumea banilor, controlând cantitatea de bani aflați în circulație, cine îi obține și la ce preț. Aceste instituții sunt esențiale pentru povestea mecanică a banilor și pot explica modul în care sunt pompați în economie. Economiștii îți pot spune ce să faci dacă sunt prea mulți sau prea puțini. Dar înțelegerea țevăriei – circuitul banilor în sistemul economic – nu surprinde partea interesantă a poveștii. Un instalator poate înțelege cum curge apa prin țevi, dar nu va fi capabil să explice de ce este esențială pentru viață. Cel mai interesant aspect al banilor este impactul pe care îl au asupra noastră: cum ne schimbă, ce ne permit să facem și cum scot la iveală pulsuniunile noastre cele mai profunde – unele bune, altele înfricoșătoare. În ciuda faptului că am fost multă

vreme membru cu drepturi depline al tribului economiştilor, am ajuns la concluzia că cei mai mulți dintre aceștia nu înțeleg cu adevărat banii.

Economiștii fac banii să nu aibă niciun haz. O marfă extrem de emoțională, banii pot fi transgresivi, sexy, periculoși, amețitori. Banii sunt putere, sunt dominație, dar pot însemna și eliberare. Banii cumpără independență. Banii ne motivează și eliberează energia umană, iar ceea ce facem cu această energie odată ce o avem depinde de noi. Unii vor să răspândească în jur potențialul banilor, alții vor să-i strângă pentru ei înșiși. Banii nu impun morala umană; o amplifică. Dacă o persoană crede că lăcomia e bună, se va comporta în consecință și cu banii. Dacă crede în egalitate și în drepturile omului, poate folosi banii pentru a atinge aceste obiective. Ideea este următoarea: ne imaginăm că banii există, apoi banii se schimbă pe măsură ce ne schimbăm și noi și-n cele din urmă ne schimbă chiar pe noi.

Fie că ne place sau nu, întreaga noastră lume se învâрте astăzi în jurul acestei noțiuni ciudate, inventate, pe care Lenin a descris-o drept „marea iluzie”. Apăruți cu mii de ani în urmă, banii sunt în centrul culturii moderne – un limbaj universal înțeles și de investitorii bogați care trăiesc în înalt tehnologia Silicon Valley, și de conducătorii de ricșă care trudes pe străzile din New Delhi. Oameni care trăiesc la mii de kilometri unii de alții, care nu-și cunosc limba sau obiceiurile unii altora, înțeleg banii și comunică între ei prin intermediul acestora. Banii sunt o forță care dictează circulația persoanelor, a bunurilor și a ideilor pe tot globul. Eforturile și talentele noastre sunt evaluate prin intermediul banilor; la fel și viitorul. După cum vom vedea, una dintre primele caracteristici ale banilor a fost să pună prețul de astăzi pe ziua de mâine. Ce este rata dobânzii dacă nu prețul timpului exprimat prin bani? Când iei

un credit ipotecar pe 30 de ani, deși nu stai neapărat să te gândești la asta, îți faci o imagine despre cine vei fi și cum va arăta situația ta materială peste 30 de ani. De fapt, îți imaginezi viitorul prin intermediul banilor.

Banii definesc relația dintre muncitor și angajator, cumpărător și vânzător, comerciant și producător. Și nu doar atât: ei definesc și legătura dintre guvernat și guvernator, stat și cetățean. Banii declanșează plăcere, dau un preț dorinței, artei și creativității. Ne motivează să ne străduim, să realizăm, să inventăm și să ne asumăm riscuri. De asemenea, banii scot în evidență partea întunecată a umanității, evocând lăcomia, invidia, ura, violența și, desigur, colonialismul, care a fost atât de des motivat de perspectiva unui câștig financiar considerabil. Banii sunt complecși pentru că oamenii sunt complecși.

Un instrument magic

Banii sunt o tehnologie ingenioasă, pe care oamenii au inventat-o pentru a ne ajuta să facem față într-o lume tot mai complexă și interconectată. În mod obișnuit, nu ne imaginăm banii ca pe un instrument sau o tehnologie. Nu că nu ne-am gândi la bani; o facem, și probabil mai mult decât ne-am dori. Avem nevoie de bani pentru a trăi și, din cauza acestei urgențe, rareori ne permitem luxul de a ne gândi la aceștia în alt fel. Dacă nu ai suficient numerar, îți faci griji cum ai putea obține mai mult. Dacă ai o mulțime, îți faci griji să nu pierzi ce ai. Celor mai mulți dintre noi ne-ar plăcea să avem ceva mai mulți bani și, dacă am putea găsi o modalitate ușoară de a-i obține, probabil că am merge pe varianta respectivă. Banii cumpără libertatea: promisiunea esențială care îi face atât de atractivi este

că, înarmat cu bani, poți schimba lumea câștigând mai mult control asupra vieții tale.

Dat fiind rolul central al banilor în viața noastră, rareori ne gândim la ei într-o manieră mai conceptuală. Nu ne oprim ca să ne punem întrebări relativ simple, cum ar fi: ce sunt banii? De unde vin? Se pot epuiza? Putem produce mai mulți? Poate că această absență a chestiunilor conceptuale este o măsură a adevăratului succes al banilor. Atât timp cât circulă, făcând lumea să se învârtă, suntem bucuroși că banii există și nu intrăm în detalii legate de modul în care au apărut.

În trecut, când încercam să explicăm modul în care au evoluat strămoșii noștri, am pus adesea accentul pe o sursă de energie sau pe o tehnologie *fizică*, una care a facilitat progresul lor – de exemplu, pe inventarea roții, pe descoperirea cărbunelui sau pe apariția plugului. Însă cum rămâne cu tehnologiile *sociale* care ne-au ajutat să ne organizăm în procesul de urmărire a unor obiective comune, prin îmbunătățirea cooperării? Unul dintre aceste instrumente a fost limbajul, pe care oamenii l-au dezvoltat zeci de mii de ani pentru a comunica între ei într-un mod mai sofisticat, mai precis și mai colaborativ. Cu toate acestea, cooperarea socială a luat cu adevărat amploare odată cu apariția agriculturii în urmă cu câteva mii de ani. Oamenii nu s-au mai limitat la familie și rude, ci au început să trăiască în așezări permanente mult mai mari, alături de străini.

Fiecare dintre noi a auzit mantra potrivit căreia banii sunt rădăcina tuturor relelor, dar banii sunt și un instrument al păcii. În loc să-și omoare vecinii pentru hrană și bunuri, noile societăți agricole sedentare au învățat să facă comerț prin intermediul banilor. Banii au oferit mai degrabă o alternativă la război, decât un motiv de război. Când putem face schimb

între noi și cu diferite triburi la prețuri negociate, ce rost are să ne batem?

Comerțul a permis un element de coexistență mai pașnică între popoare, chiar și între necunoscuți veniți din diferite regiuni și culturi. Nu numai că am făcut schimb de bunuri, dar totodată am schimbat și adoptat idei, norme și inovații. De la apariția agriculturii, omenirea s-a angajat pe o cale a dezvoltării care avea să ducă în cele din urmă la orașe, națiuni și imperii prevăzute cu structuri de putere centralizate și ierarhii sociale. Ca vânători-culegători, am fost încleștați într-o bătălie cu Mama Natură, dar, pe măsură ce oamenii au început să colonizeze pământul, am generat surplusuri alimentare care puteau fi impozitate de stat. Am inventat scrierea, geometria, astronomia, cifrele, matematica, filosofia, arhitectura și teoria politică – toate instrumentele pe care le asociem cu ceva ce numim civilizație. Rotițele civilizației umane s-au învârtit cu fiecare progres tehnologic: domesticirea animalelor, cultivarea și ameliorarea diferitelor plante, îmbunătățirea metodelor de depozitare, distribuția și transportul mărfurilor pe mare. Banii au fost o tehnologie fundamentală, adesea trecută cu vederea, care a susținut și a animat dezvoltarea umană.

Cu cât societățile noastre erau mai complexe, cu atât banii deveneau un element fundamental. Primele civilizații care au început să folosească bani au dobândit un avantaj concurențial față de celelalte, iar asta a condus la procese inovatoare care au schimbat radical povestea omenirii moderne. Vom vedea că banii sunt o tehnologie disruptivă, iar noile forme de bani bulversează continuu vechile sisteme într-o evoluție monetară neîntreruptă care declanșează o evoluție economică, socială și politică într-o buclă de feedback.

Plutofite

În ultimii 5 000 de ani, banii au modificat profund omenirea și relația pe care o avem unii cu alții și cu restul planetei. Ei sunt, fără îndoială, tehnologia definitorie a *Homo sapiens*. Am evoluat odată cu banii: noi am modelat banii, dar și banii ne-au modelat pe noi. Antropologii definesc adesea oamenii ca o specie „pirofită”, adică una modelată de foc.⁴ Firul roșu care face legătura între observațiile din această carte este faptul că în decursul ultimelor cinci milenii am devenit – și îmi cer scuze puriștilor lingvistici pentru că inventez acest cuvânt – o specie *plutofită*^{*}, cu alte cuvinte una care s-a adaptat la bani și care a fost adaptată de bani. Timp de 400 000 de ani, tehnologia care a influențat cel mai mult dezvoltarea umană a fost focul; ideea acestei cărți este că tehnologia crucială care a modelat omenirea în ultimii 5 000 de ani a fost reprezentată de bani. Am fost o specie pirofită, dar am devenit treptat o una plutofită. Această carte este despre relația dintre o maimuță curioasă și o tehnologie minunată.

Spre deosebire de alte tehnologii, banii sunt efemeri. Ei rezidă în capetele noastre, reprezentând o valoare, dar sunt intrinsec lipsiți de valoare. Pentru ca banii să funcționeze, este nevoie de un salt de abstractizare mentală. Contraintuitiv, banii au valoare nu când sunt rari, ci când există din abundență. În acest sens, banii seamănă cu o altă tehnologie umană minunată: limbajul. Atât banii, cât și limbajul sunt fenomene de masă. La fel ca în cazul limbajului, cu cât oamenii folosesc mai mult banii, cu atât aceștia din urmă devin mai valoroși. În același fel în care dialectele sunt incluse în limbi mai complexe, mai utile,

---

* Pluto – element savant de compunere, prefixoid, cu semnificația „bogat”, „bogăție” (n.r.).

diversele forme de bani, concepute inițial pentru a fi schimbate în interiorul unor grupuri mici, sunt incluse în forme de bani mai extinse, mai utile și mai adaptabile, cea mai importantă dintre ele fiind în prezent dolarul american.

Însușirea esențială a banilor – aceea de a reprezenta o valoare universală, înțeleasă și acceptată de toată lumea – este una dintre pietrele de temelie ale societăților organizate de astăzi. Banii s-au dovedit a fi una dintre ideile cele mai seducătoare și mai durabile din ultimele cinci milenii. În timp, toate celelalte moduri de organizare a unor societăți umane complexe – fie că este vorba despre sisteme feudale bazate pe pământ, de ierarhii aristocratice sau de nirvane comuniste – au fost în cele din urmă înlocuite de societăți bazate în primul rând pe bani.

De la vânător-culegător la culegător de date

Tu, dragă cititorule, ești pe cale să pornești într-o aventură cu un economist care, trebuie spus, a devenit cam sceptic cu privire la capacitatea propriului trib de a spune povestea banilor. Vom cunoaște numeroase culturi care au jucat un rol în dezvoltarea banilor și vom observa cum a inovat în acest domeniu fiecare dintre ele. Vom vedea că priceperea la bani a coincis cu alte progrese inovative, precum scrisul, calculul, dreptul, democrația și filosofia. Această coevoluție ridică următoarea întrebare: banii au fost motivul altor dezvoltări sau aceste alte dezvoltări au condus la evoluția banilor? Care a fost găina și care a fost oul?

Vom începe în Africa, cu primele dovezi arheologice ale numărării, care s-ar putea să fi reprezentat chiar o formă rudimentară de contabilitate, ceva ce nu suntem tentați să asociem

cu Epoca Pietrei. De acolo vom trece la primii bani din așezările urbane din Mesopotamia, în jurul anului 3 500 î.H. Vom vedea că civilizația greacă, cu noțiunile sale de logică, democrație și filosofie, a fost susținută de comerț și de baterea monedei și că marele Imperiu Roman a fost construit nu doar pe cuceriri, ci și pe credit. Utilizarea banilor a intrat în declin în Europa la începutul Evului Mediu, așa cum s-a întâmplat și cu alte pietre de temelie ale civilizației clasice, precum arhitectura urbană – existența în circulație a unor cantități mai mici de bani a împiedicat progresul. Dar reapariția banilor în secolul al XIII-lea vestește succesul florentin, anunțând Renașterea și ulterior Reforma. Vom studia banii în epoca revoluțiilor, de la Republica Olandeză din secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea până la revoluțiile americană și franceză din secolul al XVIII-lea. Colonizarea europeană dezvăluie partea mai întunecată a banilor, când interesele financiare s-au opus demnității umane și când, din păcate, banii au câștigat. Vom examina legătura dintre bani, gândirea liberală și progresul intelectual în secolul al XIX-lea, pornind de la teoriile lui Darwin, trecând prin modernism și ajungând până în zilele noastre.

Vom vedea că fiecare progres în modul de utilizare al banilor – cum ar fi rata dobânzii, introducerea monedelor sau folosirea bilanțurilor – a dus la noi inovații, o dezvoltare acționând ca rampă de lansare pentru alta. Poveștile din fiecare capitol sunt inevitabil selective, concentrându-se pe inovațiile în domeniul banilor care, după părerea mea, contribuie la explicarea legăturii dintre bani și progresul uman, unul urmându-l pe celălalt și fiecare făcând să avanseze povestea civilizației. Aceasta este o carte scrisă la Dublin de un irlandez alb, aproape roz. Dacă ar fi fost scrisă de altcineva, altunde, poveștile ar fi fost diferite și la fel de valabile. Sper că veți găsi poveștile

pe care le-am ales la fel de dinamice și de interesant de citit precum au fost pentru mine să le scriu.

Pe drum ne vom întâlni cu Kushim, prima persoană din istorie al cărei nume a supraviețuit în formă scrisă, cu Xenophon, primul economist din lume, cu împărații Nero și Vespasian și cu Iisus însuși. Ne vom aventura în lumile lui Dante, Fibonacci, Gutenberg și Petru cel Mare și vom petrece timp cu Jonathan Swift, Charles Talleyrand și Alexander Hamilton, după care le vom face o vizită lui Charles Darwin, Roger Casement, James Joyce și Judy Garland. Înainte de întâlnirea cu criptomonedele vom face cunoștință cu cel mai mare falsificator din lume, ne vom alătura haosului din studiourile Fox News din New York în ziua falimentului băncii Bear Stearns în 2008 și vom cunoaște oamenii care controlează în prezent banii la nivel mondial.

În mitologia greacă, Prometeu a fost pedepsit de Zeus pentru că le-a dat oamenilor focul, o tehnologie atât de puternică încât Zeus s-a temut că aceștia aveau să-i copleșească pe zei cu ea. Grecii au înțeles că stăpânirea focului a marcat o schimbare profundă în relația dintre oameni și restul planetei. Ei își închipuiau că oamenii fuseseră creați din cele patru elemente: pământ, vânt, foc și apă. Aceste forțe le-au modelat universul. Acum aproximativ 5 000 de ani am inventat o altă forță, un al cincilea element: banii. Dacă focul era forța prometeică a lumii antice, banii sunt forța prometeică a lumii moderne. Maimuța inteligentă a modelat lumea, la bine și la rău, într-un mod care cred că ar fi fost imposibil fără bani.

Povestea banilor este povestea omenirii însăși.

**Partea
întâi**

Bani
antici

Un blockchain din Epoca Pietrei?

La Institutul Regal Belgian de Științe ale Naturii din Bruxelles este expus Osul Ishango, care datează de prin 18 000 î.H. A fost descoperit pe malurile fluviului Congo în 1950, la aproape un secol după ce coloniștii europeni au realizat fascinați ce posibilități comerciale oferea acest curs de apă, în mare parte neexplorat la acea vreme. Fluviul Congo, care traversează Africa Centrală, a fost și rămâne sufletul regiunii. El a servit ca autostradă comercială milenii la rând.

Osul Ishango este un femur de babuin cu o serie de creștături făcute în el. Părerile arheologilor sunt împărțite în ceea ce privește scopul artefactului, dar se speculează că fiecare creștătură indică o sumă datorată de cineva cuiva și că împreună ele semnifică o tranzacție sau un ansamblu de credite și de debite. Este posibil ca aceste creștături din os să indice faptul că datoriile au fost plătite și, ca atare, anulate, sau că erau restante.¹ Dacă Osul Ishango este într-adevăr un răboj comercial, creștăturile sale reprezintă și primul exemplu cunoscut de valoare, un concept foarte sofisticat. Valorizarea este un exercițiu de gândire abstractă, mai ales pentru că ceea ce apreciez eu și prețul pe care sunt dispus să-l plătesc pentru ceva

poate fi complet diferit de ceea ce apreciați voi și de prețul pe care sunteți dispuși să-l plătiți pentru același articol.

Pentru a depăși o astfel de situație, ar fi putut elabora strămoșii noștri africani o formă rudimentară de comerț pentru care să fi avut nevoie de contabilitate? Având în vedere că povestea omului începe în Africa, nu ar trebui să ne surprindă că povestea banilor începe tot acolo. Dincolo de speculații, ceea ce știm *efectiv* este că acești africani numărau. Osul Ishango este o tehnologie de înregistrare extrem de veche și, dacă acești strămoși numărau pentru a face comerț, e posibil ca moneda de bază să fi fost ființele umane. Sclavia a fost păcatul originar al banilor.

În povestea clasică a istoriei speciei noastre, oamenii au tot cutreierat, s-au așezat într-un loc, au pornit din nou la drum și-n cele din urmă s-au stabilit în jurul anului 5 000 î.H. În mici comunități care aveau să se organizeze în mare măsură în jurul banilor. Dar teoria Osului Ishango despre începuturile comerțului sugerează că este posibil ca strămoșii noștri africani să se gândit la bani mult mai devreme. Oamenii care au crestat Osul Ishango erau vânători-culegători aflați în pragul unei lumi noi. În centrul vechii lor societăți din epoca de piatră stătea tehnologia care l-a speriat pe Zeus: focul.

Bucătăria Evei

Arheologii, antropologii, biologii și istoricii Antichității au subliniat cât de dependentă de foc a fost domesticirea noastră ca specie. Antropologul american James C. Scott merge mai departe, numindu-ne o specie adaptată la foc sau „pirofită”.² Corpurile noastre s-au schimbat pe măsură ce ne-am adaptat la foc, mediul nostru a fost schimbat de foc, iar animalele pe

care le-am vânat și cu care am trăit prin preajmă au fost și ele modificate de foc. Deși încă nomazi, domeniul nostru de vânătoare și de cules s-a restrâns pe măsură ce am folosit focul pentru a ne asigura că erau disponibile din ce în ce mai multe nutrimente cu tot mai puțin efort.³

Oamenii folosesc focul de peste 400 000 de ani. Focul ne-a permis, nouă, nomazilor, să ne stabilim în diferite tabere pe măsură ce anotimpurile se succedau. Este posibil să avem o imagine a vânătorului-culegător care rătăcește fără țintă, căutând hrană la întâmplare, cu puțin control asupra mediului înconjurător, în întregime la cheremul naturii. Este mai corect să ne gândim la vânători-culegători ca având un sistem de organizare – l-am putea numi o economie timpurie. Nu una cu valute, taxe și altele asemenea, ci o economie în sensul unei structuri sociale, cu ierarhii pe care tribul le înțelegea.

În economia nomazilor, cea mai mare parte a uscatului era acoperită de păduri dese, aproape impenetrabile. Rearanjând acest peisaj, își puteau ușura viața de zi cu zi. Acești vânători-culegători au observat că incendiile naturale curățau întinderi uriașe de pădure, scoțând la iveală ascunzătorile și cuiburile animalelor pe care le puteau mânca. Ei trebuie să fi remarcat că, după ardere, vegetația se schimba rapid, ierburile cu creștere accelerată înlocuind pădurile dese.⁴

Impactul evolutiv al focului este greu de supraestimat. Focul ne-a permis să gătim. Mâncarea este energie, iar sporirea felurilor de alimente pe care le poți mânca înseamnă și mai multă energie. Înainte de folosirea focului, oamenii se hrăneau cu materii de origine animală și vegetală crude. Focul ne-a oferit o dietă mult mai ușor de digerat: gătitul face o mare parte din masticăție și din digestie în locul nostru, furnizând mai multe calorii cu mai puțin efort. Gătitul a căpătat și o dimensiune socială, întrucât mâncatul în jurul vetrei a